

Integrace imigrantů do vzdělávacího systému:
(tento příspěvek vznikl za podpory Evropského integračního fondu EIF 2008-17)

V poslední dekádě dvacátého století se Česká republika setkala s do té doby neznámým fenoménem – s přílivem uprchlíků a velmi rychle se tak ze země původu stala zemí tranzitní a následně i cílovou. Stát byl nucen adekvátním způsobem reagovat na příliv přistěhovalců, přijmout mezinárodní úmluvy upravující status a ochranu uprchlíků.

S narůstající migrací jsou státy nuceny reagovat na změny etnického složení obyvatelstva odpovídajícími vládními programy. Modely imigrační a národnostně menšinové politiky cílových zemí sdílí shodný cíl – zabránění etnickým konfliktům a destabilizaci země. Liší se svými přístupy k etnickým menšinám a jejich vztahu s majoritní společností či integračními postupy. Rozmanitost programů je dána odlišnou historickou zkušeností s imigrací (cílové státy USA, Kanada, Austrálie vs. zdrojové země na evropském kontinentu), rozdílným přístupem k původním domorodým obyvatelům (USA, Austrálie, Kanada).

Adaptace imigrantů: přizpůsobování se příslušníkům jedné skupiny k jiné nebo skupin navzájem.

Strategie Adaptace (J.W.Berry, 1997):

A. imigrant udržuje vztahy s ostatními etnickými skupinami

B. a zároveň si zachovává svou kulturní identitu

- Integrace – imigranti uznávají, že přijetí a poznání hostitelské kultury je důležité, avšak současně si chtějí udržet svoji vlastní kulturu (A - ano, B - ano).
- Asimilace – imigranti usilují o co největší splynutí s obyvatelstvem hostitelské země. Svoji kulturu nepovažují za důležitou (A – ano, B - ne).
- Separace – imigranti nejsou v kontaktu s hostitelskou kulturou, jsou v separaci (A – ne, B – ano).
- Marginalizace – imigranti necítí potřebu kontaktu s dominantní kulturou, jsou v izolaci (A – ne, B - ne).

Migranti, kteří se rozhodnou natrvalo usadit v určité zemi čeká náročný proces adaptace na nové kulturní a sociální podmínky v majoritní společnosti dané země. Tito lidé se často nacházejí v napětí, spojeném se změnou prostředí a jazykovou nebo kulturní bariérou. Mohou být znevýhodněni na trhu práce nebo čelit různým formám diskriminace. Průběh adaptace na nové prostředí je ovlivněn jejich vlastní psychickou zdatností a blízkostí jejich vlastní kultury a majoritní kultury dané země. Důležitou roli však sehrává imigrační politika cílové země a tolerance jejich obyvatel k cizincům a imigrantům. Jednotlivé formy soužití můžeme rozlišovat například na základě dvou následujících faktorů¹.

4 modely imigrační a národnostně menšinové politiky (Barša, 2003)

1. koncept asimilace: naprosté začlenění minority do majoritní společnosti státu. Asimilační model je založen na jednostranném procesu rychlé a „jednoduché“ adaptace imigranta do nové společnosti. Očekává se, že za rychlé umožnění získání občanství, práv a povinností majoritní populace imigrant zaplatí ztrátou svého mateřského jazyka, svých specifických kulturních a sociálních rysů, což má vést k rychlé asimilaci do majoritní společnosti. Nejblíže tomuto modelu je imigrační politika a praxe Francie.
2. diferencovaná inkorporace (tzv. diskriminační model): je založena na dočasném a návratném pohybu cizinců. V tomto modelu je minimalizován styk mezi etnickými skupinami (Německo v 70. letech, imigrace zejména tureckých přistěhovalců zde byla vnímána jako dočasný stav). Imigranti jsou začleněni do určité společenské sféry (např. pracovní trh), ale není jim umožněno vstoupit do ostatních oblastí (jako systém sociální péče, občanství, volební právo apod.). Právní mechanismy i praxe působí ve směru odrazení a znemožnění přístupu cizincům do mnohých sfér života, což ve svém důsledku cizince socioekonomicky znevýhodňuje. V Německu, Švýcarsku a Rakousku dnes víceméně přetrvává tento model integrační politiky.

1 Šišková, T. Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní spol. 21. století. Portál 2001, str. 24.

3. multikulturalismus (pluralitní model): uznává legitimitu kulturní a sociální různorodosti etnických minorit. Tento model podporuje odlišnost minority od majoritní populace. Obě se liší jazykem, kulturou, sociálními vztahy. Imigrantům jsou dána stejná práva ve všech společenských sférách, aniž by se očekávalo, že se vzdají svých specifik. Stát aktivně vstupuje do integračního procesu (Kanada, Austrálie). Teorie tzv. „melting pot“ v USA, kdy se z heterogenní společnosti stává společnost homogenní.
4. Od multikulturality k individuální integraci²: v současné době některé státy přecházejí od zohledňování skupinové odlišnosti k důrazu na individuální občanskou integraci. Obrat od multikulturalismu svědčí o posunu v problematice integrace imigrantů. „Skutečný problém již neleží v konfliktu moderní kultury evropských národů s tradiční kulturou přistěhovalců, ale v konfliktu liberálních institucí Evropanů s náboženskými fundamentalistickými ideologiemi, šířícími se zvláště, byť ne výlučně, mezi přistěhovalci.“³ (Holandsko, Velká Británie)

Nelze opomenout fakt, že imigrační a národnostně menšinové politiky se ve zmíněných státech vyvíjí a nezůstávají konstantními. Na jedné straně lze spatřit opouštění asimilačního modelu a přechodně diferencovanou inkorporaci Francií resp. Německem, na straně druhé sílí v Nizozemí či Austrálii hlasy volající po omezení imigrace a tolerantního přístupu k národnostním menšinám.

Z výše uvedeného vyplývá, že integrace může mít mnoho forem a variovat v několika podobách. V poslední době se však čím dál víc setkáváme s překrýváním termínů integrace a multikulturalismu, resp. multikulturalismus představuje v současné době ideální model integrace.

Přístup k národnostním menšinám a přistěhovalcům nejlépe vykresluje praktický přístup státu k výuce jazyků etnických minorit potažmo možnost vzdělání v rodném jazyce či používání jazyka v úředním styku. Stejně tak je znalost majoritního jazyka jedním z hlavních pilířů úspěšné integrace imigrantů do většinové společnosti.

Výuka jazyků:

1. Monolingvní vzdělávání – čistě národní státy
2. Celostní vzdělávací přístup s omezeným uznáním jazyků národnostních menšin (Fr.)
3. Přechodné bilingvní vzděl., prioritou je pozdější výuka v dominantním jazyce (USA)
4. Země s multilingvním charakterem. Daný jazyk je vymezen teritoriálními hranicemi etnik (Belgie, Švýcarsko)
5. Dva ústavně zakotvené jazyky + výuka jazyků národnostních menšin (Kanada)
6. Jazyková rozmanitost prosazována paralelně s povýšením jednoho jazyka pro širší vzájemnou komunikaci (SSSR)

Demografický vývoj v EU:

Čtyři země zaznamenaly v průběhu posledních 20 let přírůstek počtu přistěhovalců přesahující 1,5% celkového počtu obyvatelstva během několika po sobě jdoucích letech. Konkrétně se jedná o Německo, Kypr, Lucembursko a Island. Během tohoto období do Lucemburska směřoval největší nepřetržitý příliv přistěhovalců v porovnání s celkovou populací (více než 2% ročně). Tato míra imigrace pokryla potřeby zapříčiněné demografickým deficitem i nedostatkem pracovních sil, který byl vyvolán intenzivním hospodářským růstem. Imigrace na Island během posledních šesti let vzrostla a změnil se i region původu přistěhovalců: příliv občanů ze severovýchodních zemí částečně ustoupil imigraci ze zemí východní Evropy (z Polska a Litvy) a Asie (z Filipín a Thajska).

Poté, co Německo zažilo značný nárůst imigrace v letech bezprostředně následujících po sjednocení a otevření hranic s východní Evropou, zaznamenává od roku 1992 neustálý úbytek počtu přistěhovalců ve vztahu k celkové populaci. V roce 2001 nicméně roční přírůstek počtu přistěhovalců stále ještě činil 1% celkového počtu obyvatelstva. Situace je méně dramatická v druhé kategorii zemí. Počet přistěhovalců, kteří každoročně vstoupí na jejich území, představuje minimálně 0,5 % a nepřesahuje 1,5 % celkového počtu obyvatelstva (do této kategorie patří Belgie, Dánsko, Francie, Irsko, Nizozemsko, Rakousko, Švédsko, Spojené království a Norsko). Z těchto zemí mají Belgie, Francie, Nizozemsko a Spojené království díky své

2 Barša, P. Baršová, A. Od multikulturalismu k občanské integraci. Změny v západoevropských politikách integrace přistěhovalců. In. Sociální studia. FSS MU. Brno, 1/2005. s. 49 – 66 ISSN 1214-813X

3 Barša, P. Baršová, A. Od multikulturalismu k občanské integraci. Změny v západoevropských politikách integrace přistěhovalců. In. Sociální studia. FSS MU. Brno, 1/2005. s. 49. ISSN 1214-813X

koloniální minulosti, charakteristice průmyslu nebo působení obou faktorů s imigrací letité zkušenosti. Tyto země jsou pro přistěhovatele i nadále atraktivní díky nadstandardním vztahům, které si uchovaly se svými bývalými koloniemi, soudržnosti rodin a existenci neformálních systémů služeb pro nové přistěhovatele, které se vytvořily během minulých migrací. Některé země zaznamenaly prudký nárůst přistěhovalectví, který byl vyvolán jejich hospodářským růstem, například Irsko od 90. let 20. století a Norsko od 80. let 20. století.

Opatření ve prospěch integrace žáků-cizinců do škol v EU

Podpůrná opatření pro žáky z řad imigrantů a jejich rodiče před nástupem do školy v jednotlivých státech EU nabývají různé podoby. Dětem-imigrantům je nabízena psychosociální podpora při vstupu do školy nebo jen sociální asistence při vyřizování formalit. Výběr určitého typu opatření zásadním způsobem ovlivňuje míra decentralizace školského systému v daném státě. V Evropské unii jsou poskytována tato základní opatření:

- a) **písemné informace o vzdělávacím systému**
- b) **zajištění tlumočnicka**
- c) **odborní poradci, poradní orgány**
- d) **mimořádné schůzky pořádané pro rodiny přistěhovalců**
- e) **informace o preprimárním vzdělávání**

Podle údajů Eurydice jsou v České republice poskytována podpůrná opatření přistěhovalcům formou odborných poradců (jedná se především po podporu žadatelů o azyl ze strany sociálních pracovníků v pobytových střediscích, ti mají primární úkol seznámit imigranty se systémem školství v ČR). Zajímavé je, že země, které poskytují písemné informace o školském systému v několika jazykových mutacích, jsou právě ty, ve kterých se nachází největší podíl nezletilých přistěhovalců bez doprovodu zákonného zástupce (jedná se o tyto státy: Belgie, Německo, Lucembursko, Rakousko, Anglie a v menší míře i Nizozemsko a Francie). Povinnost poskytnout rodičům-přistěhovalcům tlumočnicka je pouze ve Švédsku a Finsku.

Lucemburské ministerstvo školství pořádá pro rodiče dětí imigrantů každoročně schůzky, na kterých je ve francouzském jazyce těmto rodičům vysvětlen postup z primárního stupně vzdělávání do sekundárního. Ve Španělsku, Finsku a Švédsku jsou pro rodiče organizovány úvodní informační schůzky, na kterých jim je objasněna struktura vzdělávacího systému dané země. V některých zemích (Holandsko, Finsko, Švédsko) je vynakládána snaha o zařazení dětí imigrantů do systému preprimárního vzdělávání, neboť odborníci jsou přesvědčeni o snadnější integraci dítěte v tomto prostředí než později ve škole.

Mechanismy pomoci dětem přistěhovalců ve školách EU:

Ve snaze dosáhnout rychlé integrace cizinců do společnosti, našly evropské země několik způsobů možností organizace školní docházky žáků-přistěhovalců. Základním kritériem pro zařazení do běžného vzdělávacího proudu je znalost vyučovacího jazyka. Pokud nejsou děti schopny sledovat výuku kvůli jazykové bariéře, je jim nabídnuta ve všech zemích Evropské unie možnost jak tento handicap odstranit. V Evropě jsou běžné dva modely výuky žáků-imigrantů:

Model integrované výuky (uplatňován výhradně v Irsku, Itálii, Skotsku): žáci jsou zařazení do vzdělávacího proudu podle předem určené vhodné úrovně školního vzdělávání. Nejčastěji jsou děti imigrantů zařazeny do běžných tříd se zhruba stejně starými dětmi (záleží na jejich jazykové vybavenosti). Pomoc (zejména jazyková příprava) je těmto žákům nabízena individuálně v průběhu normální výuky. Škola může zajišťovat i „doučování“ nad rámec běžného učebního plánu výuky.

Model oddělené výuky (výhradně uplatňován v Německu, Rumunsku): žáci-cizinci jsou vzdělávání ve skupině oddělené od ostatních žáků a je jim věnována zvláštní péče přizpůsobená jejich potřebám (tato opatření mohou být přechodná nebo dlouhodobá). Žáci-cizinci zpravidla nezůstávají v oddělených třídách déle než jeden rok. Smyslem zakládání těchto tříd je pomoc zaměřená přímo na speciální vzdělávací potřeby těchto žáků (a to především v jazykové oblasti). Pokud v Německu přesáhne počet přistěhovalců ve třídě 20%, tak je pro ně zřízena takováto speciální třída.

Tyto modely nejsou striktně odděleny, a jak je možné vidět z grafu č. 2, v mnoha zemích jsou žákům-imigrantům nabízeny oba modely integrace do vzdělávacího systému. Je tomu tak i v případě České republiky. Je zde poskytována speciální jazyková příprava žákům, kteří jsou občany Evropské unie a žákům-žadatelům o mezinárodní ochranu, na druhou stranu učitelé poskytují pomoc i jiným skupinám žáků-cizinců, i když to není jejich zákonná povinnost. Zvláštní případ je postup uplatňovaný v Rakousku. Děti cizinců,

keré nedostatečně ovládají němčinu, jsou až na dva roky omluveny z klasifikace předmětů, a přesto mohou postupovat do vyšších ročníků se svými spolužáky, aniž by byly hodnoceny.

Příklad dobré praxe – Švédsko:

Švédsko bylo ve své historii zemí s poměrně homogenním etnickým složením. Je zde známá národnostní menšina Laponců a historické souvislosti má i osídlení části území Němci a Finy. V 60. letech 20. století se však situace dramaticky změnila. Švédsko se stalo cílovou zemí pro mnoho cizinců a uprchlíků ze všech koutů světa. Podle nejnovějších statistických údajů žije ve Švédsku 9 292 359 obyvatel, z toho 562 000 cizinců. Ovšem podíl osob s imigrantským původem (osoby narozené v zahraničí a osoby narozenými ve Švédsku s oběma rodiči narozenými v zahraničí) činí 17,9% (k 31. prosinci 2008)⁴. Tyto přistěhovalce do země přivedl štědrý švédský sociální systém a vcelku benevolentní přistěhovalecký režim socialistických vlád.

Tato situace se samozřejmě promítá i do systému školství a švédská vláda i vzdělávací instituce na ni musejí flexibilně reagovat. Celkem je ve švédských školách reprezentováno 120 jazyků. Nejpočetnější skupinou jsou žáci, jejichž mateřština je finština, potom následuje španělština, arabština, perština, polština, srbochorvatština, angličtina, turečtina atd.

Již v roce 1975 schválil švédský parlament Zákon o imigrantech a menšinách, který na základě výzkumných zjištění⁵ požaduje prostor pro výuku všech žáků v jejich mateřském jazyce. Na základě tohoto zákona se začali žáci z řad etnických menšin (tudíž i imigranti) učit látku ve svém mateřském jazyce a švédštinu měli jako cizí jazyk. Švédský model je dobrým příkladem i pro Českou republiku, i když je Švédsko národnostně homogenním státem, jsou zde ve všech stránkách integrace zdůrazňovány hodnoty rovnosti a rovných příležitostí ve vzdělávání.

Účelem švédského modelu je to, aby se žáci-cizinci stávali bilingvními. Takto vybavení mladí lidé získávají více pracovních příležitostí a jsou lépe uplatnitelní ve společnosti, do níž se snadněji integrují. Jazyková vybavenost obyvatel Švédska představuje významné zdroje s ohledem na mezinárodní kontakty a kulturní výměnu.

Děti cizinců mají ve Švédsku tyto možnosti zapojení se do vzdělávacího proudu:

- a) běžná třída žáků majority, z níž žáci-cizinci odcházejí na 1 – 2 hodiny týdně na doučování švédštiny
 - b) třídy, v nichž se vyučuje společným jazykem minority
 - c) smíšená třída se dvěma učiteli, z nichž každý se věnuje své polovině třídy (jedna část žáků jsou Švédové a druhá cizinci)
 - d) přípravná třída pro děti, které jsou ve Švédsku zatím velmi krátce
- Jakmile je v lokalitě alespoň 5 žáků s jiným mateřským jazykem, než je švédština, mají právo na dodatečnou výuku švédštiny jako cizího jazyka.

Idea multikulturalismu se však netýká jen švédských základních a středních škol. V roce 1985 rozhodl švédský parlament, že k tomu, aby byl multikulturní přístup dobře uplatňován, je potřeba kvalitně připravit i budoucí učitele. Proto švédská vláda vynakládá nemalé finanční zdroje na další vzdělávání učitelů a jejich odbornou přípravu. Bohužel i tak je nedostatek učitelů, kteří by ovládali jazyk některých opravdu minoritních skupin (např. vietnamštinu). Předností švédského modelu je, že již od 70. let jsou zdejší učitelé připravováni na výuku švédštiny jako cizího jazyka (nebo také druhého jazyka). V současnosti je realizována příprava učitelů se specializací pro skoro stovku různých jazyků, ve kterých mohou být vyučováni žáci z minorit.

Tato velkorysá péče o žáky z řad cizinců přináší i své ovoce. Výzkum H. Lofgrena³ prokázal, že mladí lidé z rodin imigrantů jsou stejně úspěšní v dalším vzdělávání jako jejich švédští spolužáci. Autor také uvádí, že „je důležité, aby žáci z rodin imigrantů mohli rozvíjet svou znalost švédštiny co možná nejdříve. Je rovněž důležité, aby švédštinu vyučovali učitelé s kvalifikací pro tento jazyk jako pro druhý jazyk.“ Tento výzkum také dokládá, že vyučování mateřského jazyka nemá tak velký vliv na rozvoj inteligence dětí-imigrantů a následně na jejich vzdělávací a pracovní kariéru. Používání mateřského jazyka slouží spíše k udržení původní kultury imigrantů a přispívá k bilingvistu těchto mladých lidí.

4 http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____26041.aspx

5 Děti, které nemají možnost se vzdělávat ve svém mateřském jazyce a procházejí výukou jen v cizím jazyce, jsou v nevýhodě po stránce intelektového a emocionálního vývoje.

Strategie vzdělávání žáků-imigrantů v ČR:

- Největším problémem spojeným se vzděláváním dětí-cizinců je neznalost českého jazyka a skutečnost, že tento problém není řešen systémově.
- Neznalost jazyka je větším handicapem v případě dětí, které do českých základních škol nastupují až během druhého stupně.
- Školy se potýkají s komunikačními problémy s rodiči-cizinci.
- Školy zatím z velké většiny opomíjejí existenci interkulturních rozdílů a sociální situaci žáka v komplexním měřítku celé rodiny a komunity, do které je zapojeno, odhlížejí od sociálního a kulturního zakotvení jednotlivce.
- Školám chybí metodiky pro práci s dětmi-cizinci.
- Školy nejsou dostatečně informovány o záležitostech spojených s integrací cizinců v oblasti vzdělávání.
- Velká většina vietnamských žáků se úspěšně hlásí na gymnázia.
- Školní docházkou cizinců se v praxi zabývají Odbory školství krajských úřadů, které by podle školského zákona (561/2004 Sb.) měly zajistit žákům ve spolupráci se zřizovatelem školy:
 - „a) bezplatnou přípravu k jejich začlenění do základního vzdělávání, zahrnující výuku českého jazyka přizpůsobenou potřebám těchto žáků,
 - b) podle možností ve spolupráci se zeměmi původu žáka podporu výuky mateřského jazyka a kultury země jeho původu, která bude koordinována s běžnou výukou v základní škole.“⁶Školský zákon tato privilegia a zásadní pomoc při začlenění do českého vzdělávacího systému přisuzuje pouze žákům cizincům se státní příslušností jiného členského státu Evropské unie (toto vyplývá i ze směrnice EU č. 77/486/EHS). Většina žáků-cizinců z tzv. třetích zemí (tzn. státní příslušníci nečlenských zemí EU) nemá na tuto podporu ze zákona nárok.
- Česká republika je jedinou zemí, která přijala zvláštní předpis o vzdělávání dětí žadatelů o udělení mezinárodní ochrany (Metodický pokyn ke školní docházce žadatelů o azyl z roku 2002). Dítě školou povinné, které přijde do České republiky, má v podstatě jen velmi zanedbatelnou možnost, jak se na tuto docházku připravit. Jednou z možností je, že začne navštěvovat kurzy českého jazyka v místě svého bydliště, což ale často není možné. Další variantou, jak připravit žáka z řad uprchlíků na školní výuku, je tzv. vyrovnávací třída⁷ (zde je žákům věnována větší pozornost s důrazem na osvojení češtiny, pokud se jejich znalost dostane na dostatečnou úroveň, jsou přeřazeny do kmenové třídy), či přípravná třída (ta je však ze zákona pro děti, které se chystají teprve do první třídy). Jedná se o třídy, ve kterých je dítě připravováno především z hlediska jazykové vybavenosti. Jde zde hlavně o zvyšování jeho jazykových dovedností, o navyšování slovní zásoby a orientaci v českém jazyce i kultuře. Podle Metodického pokynu MŠMT mají základní školy zabezpečit základní jazykovou přípravu nezbytnou k úspěšnému začlenění dětí žadatelů o azyl do výchovně vzdělávacího procesu. Z praxe však víme, že pokud je žadatelů například osm, tak na „vyrovnávací třídu“ není dostatek finančních prostředků a tito žáci jsou zařazeni do proudu běžného vzdělávání s českými dětmi.

Výzkumy týkající se dané problematiky:

Problematické okolnosti soužití národů, rasových skupin a rozmanitých etnik motivují k získávání dat, která jsou specifikována proměnnými jako národ, rasa, etnikum a rozdíly mezi nimi. Vědci jsou schopni k této problematice podávat hodnověrnější výsledky, kterými se mohou ostatní odborníci řídit. V důsledku této situace se v posledních letech hojně rozvíjely výzkumy, které rozšiřovaly praktické poznatky o rychle se měnícím světě kolem nás. Při dodržování určitých „interkulturních pravidel“, která výzkumy potvrzují, by nemuselo ve světě obchodu a politiky docházet k tolika tragickým nedorozuměním.

Z dílčích závěrů výzkumů lze usuzovat, že poznatky týkající se imigrantů a jejich vzdělávání jsou v zahraničí rozsáhlé. Vzdělávání imigrantů představuje dnes v mnoha zemích nelehký praktický úkol. Ve

6 Školský zákon 561/ 2004 Sb. § 20

7 Platný školský zákon ani jiná norma pojem vyrovnávací třída ovšem nezná. Děti je ve třídě maximálně 12, takže se jim učitel(-ka) může věnovat individuálně (to je zcela nezbytné, vzhledem k tomu, že děti ve třídě hovoří různými jazyky). Zvýšené náklady (především na personální zajištění) jsou financovány z rozvojového programu MŠMT. Školy v této souvislosti poukazovaly na každoroční nejistotu, zda a kdy tyto prostředky dostanou. Vyrovnávací třídy pro děti žadatelů o mezinárodní ochranu organizuje Metodický pokyn k školní docházce žadatelů o azyl.

vyspělých zemích světa (USA, Evropa) se často setkáváme s totožnými obtížemi. Děti z rodin imigrantů zůstávají v probírané látce pozadu oproti žákům majority, často dosahují horších výsledků, a jak výzkumy potvrzují, tito žáci dospívají k nižším úrovním vzdělání a profesní kvalifikace.

Tyto skutečnosti dokládají výzkumy například z multietnického Holandska (Kalmijn, M.; Kraaykamp, G., 2003). Šetření, kterého se zúčastnilo více jak 10 000 středoškoláků z rodin imigrantů, ověřuje skutečnost, že tito studenti mají trojnásobně vyšší podíl na nedokončeném studiu a tudíž zůstávají bez jakékoli kvalifikace ve srovnání s majoritou. Výsledky tohoto a jiných podobných výzkumů jsou vysvětlovány především rozdíly, které vznikají už v rodinné výchově (odlišný hodnotový systém) a také odlišnými postoji ke školnímu vzdělávání.

Nelze však na problematiku vzdělávání imigrantů pohlížet pouze z jednoho zorného úhlu, existují i studie, které dokazují pravý opak. Velice důležitý je i životní kontext vyučovaných cizinců, jejich hodnotový žebříček, kultura a v neposlední řadě i přístup vzdělávacích institucí k nim.

Výzkumy v USA naopak deklarují, že asijské děti dosahují ve srovnání s dětmi z jiných etnik mnohem lepších výsledků (Bankston, C. A.; Zhon, M., 2002). Vzdělanostní výkonnost Asiatů je vysoká, ale sebehodnocení je nízké (na rozdíl od Afroameričanů). Je zde předkládáno jediné logické vysvětlení: adolescenti z rodin imigrantů Asiatů se snaží být ve vzdělávání výkonnější, neboť pociťují větší psychologickou nejistotu než jiné etnické skupiny.

V našem prostředí se interkulturním výzkumům zaměřeným na cizince věnují odborníci málo. Nastalá situace je v současném stavu zejména proto, že problematika migrace je v České republice celkem novým fenoménem. Dříve jsme byli zemí, odkud lidé utíkali, nyní jsme státem, který migranty přijímá. V období socialismu nebyly interkulturní rozdíly ve společnosti vítaným předmětem vědeckého bádání. I když jsme tranzitní nebo cílovou zemí pro mnoho lidí už skoro 20 let, tak i přes tuto skutečnost nejsou aktivity na poli výzkumném nějak závratné. Je to pravděpodobně proto, že v České republice nejsou zatím pevně konstituovány základní pilíře, jakými by mohla být právě výše zmíněná interkulturní psychologie nebo etnopedagogika.

Na druhé straně u nás vznikají hojně práce s tematikou multikulturní výchovy, národnostních menšin, aj., které se migrantů dotýkají spíše jen okrajově. Prováděné výzkumy se nejčastěji zabývají postoji Čechů k imigrantům nebo národnostním menšinám (těmto výzkumům se věnuje agentura STEM, Sociologický ústav AV aj.). V Brně existuje Centrum výzkumu vývoje osobnosti a etnicity, které se ve své činnosti dotýká i některých aspektů interkulturní psychologie. Dále je na Pedagogické fakultě Masarykovy university v Brně Kabinet multikulturní výchovy, ale toto pracoviště se zabývá především vzdělávacími programy pro romskou národnostní menšinu.

V České republice existuje mnoho neziskových organizací, které se migrantům věnují. Tyto subjekty výjimečně vyvíjejí také i výzkumnou činnost. Za všechny můžeme uvést občanské sdružení Meta, jež má za cíl podporovat osobní rozvoj mladých migrantů, a to především v oblasti vzdělávání, které je jednou z podmínek úspěšného začleňování se do společnosti. Tento subjekt provedl v roce 2007 průzkum týkající se bariér a potřeb mladých migrantů v jejich přístupu ke vzdělání.

Jak bylo již výše naznačeno, mnoho výzkumů se věnuje migrantům obecně, ať už se jedná o pracovní, ekonomické migranty či zahraniční studenty. Výzkumy, které by se soustředily zejména na cílovou skupinu uprchlíků, jsou mizivé ba přímo nedostatečné. V zahraniční literatuře se s výzkumným tématem uprchlictví setkáváme zřídka (tematikou uprchlictví se zabývá zejména Journal of refugee studies, který vydává Oxford University Press; výzkumy týkající se vzdělávání uprchlíků se zde však nevyskytují skoro vůbec), v domácí produkci máme k dispozici pouze statistické ročenky. Instituce, která se věnuje tomuto tématu i na poli výzkumném je UNHCR (Crisp, J., 2008).

Vzdělávání cizinců organizuje především Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Při tomto ministerstvu existuje i poradní orgán Pracovní skupina pro multikulturalitu a vzdělávání cizinců, která je složena z řad odborníků vládního i nevládního sektoru. Aby všechny státní instituce dodržovaly vládní Koncepci integrace cizinců, nechalo si toto ministerstvo vypracovat zprávu od České školní inspekce, která se zabývala rovnými příležitostmi vzdělávání cizinců v ČR.

Jediné šetření, které věnuje pozornost cizincům ve školách, provedl v roce 2004 tým Jasmin Muhič. Na pěti základních školách a na gymnáziu v Lounech zjišťovali, jaké jsou názory českých žáků na jejich spolužáky z ciziny, názory dětí cizinců samotných na jejich život v České republice a názory pedagogů na zkušenost s těmito dětmi v jejich třídách. Empirická sonda Švarcové a Mareše provedená v roce 2006 měla za úkol zjistit názory vietnamských rodičů na vzdělávání jejich dětí v českých školách. V tomto výzkumu

byly identifikovány určité faktory zakotvené v interkulturní komunikaci. Můžeme jmenovat například: nevhodnost ostré argumentace, projevování emocí při přesvědčování, význam úsměvu jako výrazu nejistoty, atd. (Švarcová, E., Mareš, J., 2006). Výše uvedené poukazuje na to, že výzkum vzdělávání imigrantů nabízí široké možnosti studia problematiky a také různé výsledky, závislé na celém kontextu daného výzkumného problému.

Závěr:

Problematické okolnosti soužití národů, rasových skupin a rozmanitých etnik motivují k získávání dat, která jsou specifikována proměnnými jako národ, rasa, etnikum a rozdíly mezi nimi. Vědci jsou schopni k této problematice podávat hodnověrnější výsledky, kterými se mohou ostatní odborníci řídit. Jako bazální výzkum interkulturní problematiky by se daly označit studie, které se týkají vzdělávání. Vždyť škola je jedním z důležitých prvotních činitelů, kteří ovlivňují osobnost člověka.

Tyto skutečnosti dokládají výzkumy například z multietnického Holandska (Kalmijn, M.; Kraaykamp, G., 2003). Šetření, kterého se zúčastnilo více jak 10 000 středoškoláků z rodin imigrantů, ověřuje skutečnost, že tito studenti mají trojnásobně vyšší podíl na nedokončeném studiu a tudíž zůstávají bez jakékoli kvalifikace ve srovnání s majoritou. Výsledky tohoto a jiných podobných výzkumů jsou vysvětlovány především rozdíly, které vznikají už v rodinné výchově (odlišný hodnotový systém) a také odlišnými postoji ke školnímu vzdělávání.

Ve většině zemí bývají děti imigrantů pozadu za dětmi z majority. Toto dokládají četné výzkumy. Například v Německu je početná skupina Turků, jejichž náboženství ovlivňuje i celý hodnotový systém a životní styl. V rodinné výchově je prosazována autorita, respekt starším, výchova podle genderových rolí. Školní vzdělávání: 60./70. léta vzdělání především dívek nemá pro Turky velký význam. Pod vlivem majority se postoj v posledních desetiletích změnil, ale škola je stále institucí, která má vychovávat člověka k respektování autorit a poslušnosti (ne samostatné kritické občany).

Výzkumy v USA naopak deklarují, že asijské děti dosahují ve srovnání s jinými mnohem lepších výsledků. Vzdělávací výkonnost Asiatů je vysoká, ale sebehodnocení je nízké (na rozdíl od Afroameričanů). Vysvětlení: adolescenti z rodin imigrantů Asiatů se snaží být ve vzdělávání výkonnější, neboť pocítují větší psychologickou nejistotu než jiné etnické skupiny.

Použitá literatura:

- BADE, K. J. Evropa v pohybu. 1. vyd. Praha : Lidové noviny, 2005. 500 s. ISBN 80-7106-559-5.
- BANKSTON, C.A., ZHON, M. Being well vs. Doing well, International immigration review, 2002
- BARŠA, P. Politická teorie multikulturalismu. Praha: CDK, 2003. 347 s. ISBN 80-7325-020-9.
- CRISP, J. Nové otázky ve výzkumu problematiky uprchlíků, 2008
(<http://www.unhcr.cz/dokumenty/vyzkum-uprchliku-jeff-crisp.pdf>)
- DIAMANT, J. Psychologické problémy emigrace. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská., 1995. 208 s.
- FLEGL, V. Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv. 1. vyd. Praha : C.H. Beck, 1998. 338 s. ISBN 80-7179-204-7.
- FREIOVÁ, M. Uprchlíká otázka a my. 1. vyd. Praha : Občanský institut, 1993. 30 s. ISBN 80-900190-6-4.
- HENDL, J. Úvod do kvalitativního výzkumu. Praha : Karolinum, 1999. 278 s. ISBN 8024600307.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.
- JÍLEK, D., ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. Azyl a uprchlictví v mezinárodním právu. 1. vyd. Brno : [s.n.], 1997. 226 s. ISBN 80-210-1493-.
- KALMIJN M., KRAAYKAMP, G. Educational Research and evaluation, 9, 2003)
- KATRŇÁK, T. Třídní analýza a sociální mobilita. Brno: CDK, 2005.
- KATRŇÁK, T. RABUŠIC, L. "Anomie a vztah k minoritám v České společnosti." In Sirovátka, T. (Ed.): Menšiny a marginalizované skupiny v České republice. Brno: Masarykova univerzita a Georgetown 2002, 95-107.
- KERLINGER, F.N. Základy výzkumu chování. Praha : Academia, 1972. 705 s.
- KOMÁRKOVÁ, B. Původ a význam lidských práv. 1. vyd. Praha : SPN, 1990. 234 s. ISBN 80-04-25384-9.
- KŘIVOHLAVÝ, J. Jak zvládat stres. Praha : Grada, 1994. 190 s.
- KURIC, A. Uprchlíci a sociální práce. 1. vyd. Brno: Vzdělávací nadace Jana Husa, 1997. 38 s.
- NĚMEČKOVÁ, B.. Georg Simmel: Peníze v moderní kultuře a jiné eseje [online]. 2003-2008 , 18.1.2008 [cit. 2009-02-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.e-polis.cz/recenze-knih/217-georg-simmel-penize-v-moderni-kulture-a-jine-eseje.html>>.
- PRŮCHA, J. Interkulturní psychologie. Praha: Portál, 2004. 199 s. ISBN 80-7178-885-6
- PRŮCHA, J. Etnopedagogika, Pedagogika, LII, 2002
- Průcha, J. Multikulturní výchova: teorie-praxe-výzkum. Praha: Portal, 2001. 210 s. ISBN 80-85866-72-2
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. MAREŠ, J. Pedagogický slovník. 3. vyd. Praha: Portál, 2001.322s. ISBN 80-7178-579-2
- SIMMEL, G. Peníze v moderní kultuře a jiné eseje. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, 206 s. ISBN 80-86429-59-8
- SKOLKOVÁ, L. Dimenze kultury v pojetí Geerta Hofstedeho [s.l.], 2003. 15 s. Univerzita Karlova. Seminární práce. Dostupný z WWW: <<http://lin.skl.sweb.cz/hofstede.pdf>>.
- STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. Základy kvalitativního výzkumu : Postupy a techniky metody zakotvené teorie. 1. vyd. Brno : Albert, 1999. 194 s. ISBN 808583460X.
- ŠATAVA, L. Národnostní menšiny v Evropě. Praha: Ivo Železný, 1994
- ŠIŠKOVÁ, T. Menšiny a migranti v České republice. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, 188 s. ISBN 80-7178-220-3.
- ŠIŠKOVÁ, T. Výchova k toleranci a proti rasismu. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 203. s. ISBN 80-7178-285-8.
- TRŽILOVÁ, J. Na útěku: Status uprchlíků. 1. vyd. Praha : OPU, 2004. 55 s. ISBN 80-239-3813-4.
- Úmluva o právním postavení uprchlíků [online]. [cit. 20. ledna 2006]. Dostupný z WWW: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/>
- VESELSKÝ, M. Kdo je to cizinec? Centrum pro výzkum veřejného mínění , 2009. 4 s. Sociologický ústav AV ČR. Výzkum veřejného mínění. Dostupný z WWW: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100893s_ov90410b.pdf>.